

Tuotteiden haitalliset aineet huolettavat

Kemikaalitiedon saanti tökkii

■ **EU:n kemikaalilainsäädäntö antaa kuluttajalle oikeuden saada tietoa haitallisista aineista, joita tämän hankkimat tuotteet sisältävät. Käytännössä tietoa ei aina heru, sillä monikaan yritys ei vielä tunne ilmoitusvelvollisuuttaan.**

Katja Pulkkinen

Kuluttajalla on oikeus kysyä myyjältä, sisältääkö tämän kauppaama tuote erityistä huolta aiheuttavia kemikaaleja eli niin kutsuttuja SVHC-aineita. Myyjällä on puolestaan velvollisuus vastata kuluttajan kysymykseen.

Näin säätää EU:n kemikaaliasetus Reach, jonka päätavoitteita on kartoittaa sitä, millaisia kemikaaleja unionin markkinoilla on. Se onnistuu, kun tunnetaan kemikaalit tuotantoketjussa valmistajalta kuluttajalle asti.

Laissa on kuitenkin ongelmansa. Asiaa käsittelevä artikla 33 ei sano suoraan, pitääkö kuluttajan kysymykseen antaa vastaus siinäkin tapauksessa, että tuotteessa ei huolestuttavia aineita ole.

”Lain voi lukea niin, että kaupalla on velvollisuus vastata vain, jos esine sisältää yli 0,1 painoprosenttia SVHC-aineita”, sanoo riskintunnistussyksikön johtaja **Elina Karhu** Euroopan kemikaalivirastosta Echasta.

Asiaa on pohdittu myös Turvallisuus- ja kemikaalivirasto Tukesissa. Tarkastaja **Elina Vaahtovuonkin** mukaan artikla on tulkinnanvarainen eikä suoraan velvoita yritystä ilmoittamaan, että tuotteessa ei ole vaarallisia aineita.

Jos siis vastaus jää saamatta, kuluttaja ei voi tietää, onko syynä tiedotusvelvollisuuden laiminlyönti vai SVHC-aineiden puuttuminen.

”Totta on, että kuluttaja ei voi yrityksen vastaamattomuuden perus-

Mistä aineista on esimerkiksi lentolaukku tehty? Sen selvittäminen voi osoittautua mahdottomaksi.

Scanstockphoto

teella päätellä asian laitaa”, Vaahtovuomyyöntää.

”Paras vastata aina”

Epäselvyyksien välttämiseksi kemikaalivirasto suosittelee, että kuluttajalle vastataan aina. Elina Karhu kehottaa yrityksiä laatimaan valmiin vastausviestin ja vastauskäytännöt.

”Jos mikään tuote ei varmistetusti sisällä SVHC-ainetta, kyselyihin on nopeaa vastata samalla viestillä”, hän kannustaa.

Elina Vaahtovuou puolestaan katsoo vastaamisen olevan osa hyvää palvelua.

”Lainsäädäntö asettaa vain minimivaatimukset. Mikään ei estä yritystä toimimasta niitä paremmin. Yrityksen kannalta on varmasti kannattavaa hoitaa asiakassuhteet mahdollisimman hyvin.”

Siihen, että myyjät tai toimitusketjun muut osapuolet eivät pyynnöstä huolimatta anna kuluttajalle tämän kaipaamaa tietoa, on muitakin syitä kuin silkka välinpitämättömyys.

Yritykset eivät tutkitusti vielä tunne uusia velvoitteitaan riittävän tarkkaan. Viranomaiset toivovat siksi aktiivisuutta myös kuluttajilta.

Aineet kandidaattilistalla

Reachin edellyttämässä prosessissa on tähän mennessä määritelty SVHC-aineiksi 168 kemikaalia. Niillä saattaa olla vakavia, usein peruuttamattomia vaikutuksia ihmisten terveyteen ja ympäristöön.

SVHC-aineita ovat muun muassa syöpä aiheuttavat ja perimää vaurioittavat kemikaalit.

Erityistä huolta katsotaan aiheuttuvan, jos aine on syöpä aiheuttava, perimää vaurioittava, lisääntymiselle vaarallinen, hitaasti hajoava, biokeriyvä tai myrkyllinen.

Lisäksi voidaan tapauskohtaisesti tunnistaa aineita, joiden osalta on tieteellistä näyttöä todennäköisistä vakavista vaikutuksista, jotka aiheuttavat vastaavaa huolta. Tällaisia ovat esimerkiksi hormonitoimintaa häiritsevät aineet.

Seanstockphoto

Jalkineissa saattaa olla huolta aiheuttavia kemikaaleja – tai sitten ei.

Tiedonmetsästys on aikaa vievää puuhaa

Tietojen saaminen arkipäivän tuotteiden mahdollisesti sisältämistä vaarallisista aineista ei nykyisellään ole helppoa.

Kemia-lehti kyseli kandidaattilistan aineiden perään kolmesta esineestä: tietokoneesta, talvikengistä ja lentolaukusta.

Laukusta kysimme suoraan sen valmistajalta. Tämä ei kuitenkaan vastannut tiedusteluun lainkaan.

Tietokoneen ja kengät myyneistä liikkeistä neuvottiin kysymään tietoja tuotteiden valmistajilta. Nämä kertoivat, että tuotteet ovat ”EU-lainsäädännön mukaisia”.

Tällainen vastaus on puutteellinen eikä vastaa kysymykseen. SVHC-aineiden käyttö on lainsäädännön mukaan sallittua, eikä tietokoneyrityksen ja kenkäval-

mistajan vastauksista voi päätellä, sisältävätkö lainmukaiset tuotteet kandidaattilistan aineita.

Toistimme kyselyt useaan kertaan ja selitimme yrityksille, mitä näille asetettu vastaamisvelvollisuus tarkoittaa.

Tämän jälkeen tietokoneen valmistaja toimitti raportin, jossa todettiin, ettei kyseinen tietokone-malli sisällä mitään kandidaattilistan ainetta 0,1 painoprosenttia enempää.

Kenkävalmistaja sen sijaan palautti pallon jalkineiden myyjälle ja pyysi kysyjää olemaan yhteydessä tähän, jotta mahdollisesti terveysoireita aiheuttaneet kengät voidaan vaihtaa toisiin. Tietoa kenkien mahdollisista SVHC-aineista ei herunut.

Katja Pulkkinen

SVHC-aineet on koottu niin sanotulle kandidaattilistalle, jolta ne voidaan edelleen siirtää lupamenettelyn piiriin. Kandidaattilistalle päätyneiden aineiden käyttö on toistaiseksi sallittua, mutta valmistajien ja maa-

hantuojien on siis tiedotettava niistä.

Myös tuotteen myyjän tulee olla tietoinen myymiensä esineiden koostumuksesta. Tämän ei tarvitse automaattisesti kertoa, onko niissä SVHC-

▶▶▶

Scanstockphoto

Kandidaattilistalla on lähes 170 ainetta ja kaupassa kymmeniätuhansia tuotteita. Kuluttaja voi yrittää perata kemikaaliviidakkoa eri maissa kehitettävien mobiilisovellusten avulla.

Mobiilisovelluksista apua tiedonhankintaan

Joissakin maissa tietoa esineiden SVHC-aineista voi yrittää hakea mobiilisovellusten avulla.

Tanskan kuluttajaliitto havaitsi muutama vuosi sitten, että sen paremmin yritykset kuin kuluttajatkaan eivät tunteneet oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan, mitä tulee tuotteiden sisältämiin kemikaaleihin.

Kuluttajaliitto ja maan ympäristönsuojeluvirasto laativat siksi yhdessä mobiilisovelluksen nimeltä *Tjek Kemien*. Sen avulla voi tuotteen viivakoodin skannaamalla kysyä tuotteen sisältämistä kandidaattilistan aineista ja lukea muiden kysyjien saamia vastauksia.

”Helmikuun 2016 loppuun mennessä applikaatiolla on skannattu tuotteita lähes 80 000 kertaa. Yli tuhat yritystä on ilmoittanut tietokantaamme tietoja listan aineiden käytöstä tuotteissaan”, kertoo **Chris-**

tel Søgaard Kirkeby Tanskan kuluttajaliitosta.

Myös Ruotsissa on rakennettu samanlaista sovellusta. *Vara Utan Fara* -nimisen applikaation käytettyvyys ja käyttömäärät ovat kuitenkin vielä tanskalaista vastinettaan jäljessä.

Saksassa puolestaan on kehitteillä Tanskan sovellusta vastaava lisäosa jo käytössä olevaan *ToxFox-Cosmeticcheck* -palveluun.

”Nykyinen sovellus ei toimi kandidaattilistan aineiden osalta, koska se kattaa vain kosmetiikan, johon Reach-artikkelia ei sovelleta”, kertoo **Ulrike Kallee** sovelluksen kehittäneestä Saksan Maanystävät -järjestöstä Bundista.

Muihinkin tuotteisiin laajeneva jatkosovellus on kuitenkin luvassa lähiaikoina, sillä uutta tietokantaa ohjelmoidaan parhaillaan.

”Tämän lisäosan avulla kuluttaja voi lähettää kyselyn tuotteen sisältämistä

kandidaattilistan aineista tuottajalle. Vastaus jää automaattisesti järjestelmään, josta seuraavat käyttäjät voivat sen nähdä, aivan kuten tanskalaisessa *Tjek Kemienissä*”, Kaleen kuvaa.

Saksalaisversio vaatii kuluttajilta aktiivisuutta, sillä sovellus lanseerataan tyhjänä. Tuotetietoa kertyy sitä mukaa kuin kansalaiset sitä hankkivat.

Sovellusten käyttö ohjaa yrityksiä vähentämään tuotteiden sisältämiä huolta aiheuttavia aineita. Täyteen kuluttajaturvallisuuden mobiiliapplikaatiot eivät kuitenkaan riitä. Kandidaattilista kattaa vain murto-osan markkinoilla olevista kemikaaleista eikä kerro sitä, ovatko korvaavat kemikaalit todellisuudessa korvattavia turvallisempia.

Iso urakka

Tanskan suurin päivittäistavara kaupapaketju COOP on saanut *Tjek Kemien*

aineita, vaan vastaamisvelvoite astuu voimaan asiakkaan kysyessä asiasta. Kuluttajan kysymykseen on vastattava 45 päivän kuluessa.

Tuote, josta kuluttaja voi pyytää tietoa, voi olla esimerkiksi vaate, jalkine, elektroniikkalaite, huonekalu, auto tai jokin muu ”kiinteä” esine.

Sen sijaan vaikkapa maalit, kosmetiikkatuotteet ja pesuaineet eivät kuulu ilmoitusvelvollisuuden piiriin.

SVHC-aineista kysyvällä kuluttajalla ei ole ostovelvoitetta, vaan tämä saa kysellä asiasta vapaasti ennen ostopäätöksen tekoa.

Eroon haitallisista aineista

Valmistajille, maahantuojille ja myyjille asetetuilla lisävelvollisuuksilla halutaan vähentää haitallisten aineiden käyttöä jo ennen kuin aineet muuttuvat luvanvaraisiksi.

”Kaikki kandidaattilistan aineet ovat sellaisia, jotka pitäisi pyrkiä korvaamaan vähemmän haitallisilla niin

Saksassa tuotetietoa kertyy sitä mukaa kuin kansalaiset sitä hankkivat.

-sovelluksen myötä paljon tuotekyselyjä. Yli 1 300 kysymykseen vastaaminen on vaatinut arviolta 600 työtuntia.

Laadusta ja sosiaalisesta vastuusta yrityksessä vastaava **Malene Teller Blume** kertoo, että Reach-lainsäädäntö ja kuluttajien kyselyt SVHC-aineista ovat tuoneet niille näkyvyyttä toimitusketjussa.

”Jatkolähetämme kyselyt tavarantoimittajille ja pyydämme heitä vastaamaan niihin. Samalla saamme eteenpäin tiedon siitä, että ihmiset kiinnittävät huomiota erityistä huolta aiheuttaviin kemikaaleihin”, Teller Blume kuvailee.

Kunnollisten vastausten laatiminen ei hänen mukaansa ole yksinkertainen urakka.

”Kandidaattilistallahan on jo lähes 170 ainetta. Ne pitää selvittää tuotteen kaikista osista, joita puolestaan voi joskus olla jopa sata.”

pian kuin teknisesti ja taloudellisesti on mahdollista”, kemikaaliviraston Elina Karhu sanoo.

Kandidaattilistaa ei kuitenkaan ole laadittu ensisijaisesti kuluttajaturvallisuuksi ajatellen, eikä aineiden listalle valitsemisen lähtökohtana ole ollut esineiden käytöstä kenties aiheutuva akuutti haitta kuluttajan terveydelle.

”Sen sijaan listalle on otettu aineita, joista koituu pitkän aikavälin ympä-

Jos kauppa ei vastaa kuluttajan kyselyyn, asiasta voi ilmoittaa Tukesille.

ristö- ja terveyshaittoja. Sitä ei siis voi käyttää suoran terveyshaitan arviointiin. Esimerkiksi herkistäviä aineita ei ole listalla kuin muutama, kun taas pysyviä, biokertyviä ja lisääntymisterveydelle vaarallisia aineita siellä on enemmän.”

Kemikaalivirasto antaa Euroopan komissiolle vuosittain suosituksen siitä, mitkä kandidaattilistan aineista tulisi siirtää lupamenettelyn piiriin. Prosessit ovat kuitenkin hitaita, joten komissio on tähän mennessä määrännyt luvanvaraisiksi vasta 31 ainetta.

”Kuluttajien paine olisi tässäkin hyvä lisä motivoimaan tuotteiden valmistajia kandidaattilistan aineiden käytön vähentämisessä”, Karhu toteaa.

Tukes valvoo

Tietojen penääminen tuotteiden toimittajilta on kuitenkin kuluttajalle työlästä, niin vastausvelvollisuus kuin näillä onkin.

”Esineen toimittajan, esimerkiksi jälleenmyyjän, on toimitettava maksutta kuluttajalle aineesta riittävät tiedot, joiden perusteella esinettä on turvallista käyttää”, Tukesin Elina Vaahtovuonon mukaan.

”Tavarantoimittajan on annettava kuluttajalle vähintään esineen sisältämän SVHC-aineen nimi sekä saatavilla olevat esineen turvallista käyttöä koskevat tiedot, jos SVHC-ainetta on esineessä yli 0,1 painoprosenttia.”

Mutta entä kun vastausta ei kuulu tai se on puutteellinen?

”Tällöin kuluttaja voi ilmoittaa asiasta Tukesille. Se toimii Suomessa viranomaistahona, joka valvoo tiedotusvelvollisuuden toteutumista”, Vaahtovuonon mukaan.

Ilmoituksen perusteella Tukes voi

alkaa selvittää asiaa toiminnanharjoittajan kanssa ja auttaa tätä ymmärtämään kemikaalilainsäädännön velvoitteet.

”Tarvittaessa toimijaa neuvotaan 33. artiklan velvoitteiden noudattamisessa ja ohjeistetaan selvittämään asiaa toimitusketjun aiempien toimijoiden kanssa.”

Jos toiminnanharjoittaja ei noudata kemikaalilain tai EU:n kemikaalilain-

säädännön säännöksiä, asia hoituu yleensä kuntoon viranomaisen kehoituksella.

”Jos näin ei kuitenkaan käy, Tukes voi tehdä asiassa päätöksen, jonka mukaan toiminnanharjoittaja määrätään toimittamaan asianmukaiset tiedot. Tarvittaessa määräystä voidaan tehostaa uhkasakolla, ja ääritapauksessa on mahdollista harkita tuotteen myynnin kieltämistä.”

”Tiedon pitää kulkea”

Myös kemikaalivirasto on tarjonnut ohjeita ja esimerkkejä, jotka auttavat niin yrityksiä kuin valvontaviranomaisia lain velvoitteiden toteuttamisessa. Valvontaa on tarkoitus kehittää edelleen.

”Echan koordinoima valvontaviranomaisten yhteistyöelin valmistellee pilottiprojektia niiden säännösten valvonnasta, jotka koskevat kandidaattilistan aineita esineissä”, Elina Karhu kertoo.

Sekä Karhu että Vaahtovuonon mukaan, että tiedon SVHC-aineista tulee kulkea tuotanto- ja toimitusketjussa, vaikka kuluttajat eivät aineiden perään kyselisikään.

”Monimutkaisten toimitusketjujen kautta valmistettävien ja toimitettavien esineiden ainekohtainen koostumus on hyvin vaikea selvittää jälkikäteen”, Vaahtovuonon mukaan.

”Osaamista kemikaalitiedon vaahtamiseen jo tuotteiden ostovaiheessa tarvitaan koko toimitusketjulle, ei pelkästään lopputuotteen jälleenmyyjälle. Tiedon pitäisi siirtyä automaattisesti toimitusketjua pitkin esineen toimittajalta jakelijalle.” □

Kirjoittaja on vapaa toimittaja.
pulkkinen.katja@gmail.com